

**Verhalen uit het archief van de
familie Donner**

**Deel 2:
Misdad en straf in de
Koningstraat**

Misdaad en straf in de Koningstraat, 1823

Waarin Christiaan Gottlieb Donner, de jongste zoon van Gottfried Otto Donner een gruwelijke misdaad begaat en dit met de dood moet bekopen

De tweede zoon van Gottfried, de 29 jarige Stoffenhandelaar en Kruidenier Christiaan Gottlieb Donner moet 8 oktober 1823 een slechte nacht hebben gehad. Hij had aan Van Zoomeren, een handelaar in kruidenierswaren en een van zijn vele schuldeisers beloofd dat hij hem de volgende dag 111 gulden en 8 cent zou betalen maar kon dat niet. Hij voelde het als een grote schande en wilde niet bij zijn familie aankloppen, zeker niet bij zijn rechtlijnige strenge vader. De schulden hadden zich opgestapeld: Christiaan moest zijn stoffen en kruidenierswaren van te voren financieren en zijn boekhouding was op zijn zachts gezegd gebrekkig, hij hield zijn zaken op een leetje bij. Uit het politieverhoor blijkt dat hij een grote stapel onbetaalde rekeningen had.

Christiaan was erachter gekomen dat zijn huisbazin een flink bedrag in huis had. Gijsbertha van der Wiel, Wimpje voor haar vrienden, was in 1818 samen met haar zusters de stoffenzaak begonnen in de Koningstraat, in het huis van haar ouders. De zaak liep goed maar haar zussen overlijden binnen 5 jaar. Ze besloot de zaak te verkopen en delen van het huis te verhuren. De zolder was recent aan een kleermaakster verhuurd en de winkel, een beneden- en bovenwoning aan de familie Donner. Ze had met hen op 1 mei 1822 een contract voor de verkoop van de winkel opgesteld waarbij ze in vier jaar in termijnen zouden afbetalen. Voor het woonhuis vroeg ze een geringe huur. Voor zichzelf behield ze een kamer met het raam aan de straat en een kleine slaapkamer en suite met een bedstee. Wimpje kon leven van haar geld en hoefde niet meer te werken. Ze leidde een sociaal leven en was bekend en geliefd in de stad. Ze ging elke avond naar de overkant, naar het huis van een rijksambtenaar waar ze vroeger voor gewerkt had. Die avond was ze om half twaalf thuis gekomen van zijn verjaardag. Ze had het personeel gezegd dat ze de volgende dag vroeg terug zou komen om te helpen met opruimen.

Christiaan was in paniek en voelde zich diep ongelukkig. Hij had sinds een jaar de verantwoordelijkheid voor een gezin en een eigen zaak. Zonder enige ervaring in beide had hij zich geweldig in de nesten gewerkt. Zijn natuurlijke neiging tot somberen zal hem niet hebben geholpen. Hij durfde niet bij zijn ouders aan te kloppen voor geld en zijn broer was niet erg bemiddeld. Hij moest dit zelf opknappen. In feite lag het geld beneden op hem te wachten bij zijn hospita, die een zorgeloos leventje leidde en alle schaapjes op het droge had. Hij voelde de onrechtvaardigheid. Zij had geld, vrienden en geen zorgen en hem zat iedereen op de nek. Als hij zijn schulden morgen niet zou afbetalen wachtte de gevangenis. Hij voelde zich mislukt tegenover zijn vrouw zijn kind en zijn ouders.

In een staat van wanhoop sloop hij om vijf uur 's ochtends naar beneden, pakte terwijl het nog donker was een mes van de toonbank en sloop de kamer van Wimpje binnen. Hij hoorde haar ademen in het naastgelegen alkoof. Zachtjes opende hij de deur. Waarschijnlijk werd ze wakker van het gestommel in het donker. Christiaan drukte zijn hand op haar gezicht om haar schreeuw te smoren en stak haar diverse keren met het mes in de hals. Terwijl het bloed stroomde beet ze hard in de duim van haar moordenaar. Nadat ze bezweken was legde Christiaan haar armen naast haar lichaam, veegde het mes aan zijn broek en enkele lappen af en vertrok naar boven.

Boven gekomen zag hij zijn bebloede borstrok en broek en de wonden aan zijn handen. De borstrok en broek verstopte hij op de binnenplaats van het huis. Hij kleepte zich om en ging weer naar beneden om een stapel biljetten en de buidel geld te halen die op tafel lag.

Hij liep terug naar zijn bovenwoning en legde de buidel in een van de lades van de hoekkast. Tegen zijn vrouw zei hij dat hij het geld te leen had gekregen van om Van Zoomeren af te betalen. Ook stopte hij een som met geld in een lade. Hij zei zijn vrouw dat hij de stad in moest om zijn schuld af te betalen. Hij deed Gijsberta's deur op slot, nam de sleutel mee en liep naar de beek. Daar heeft iemand gezien dat hij de sleutel weggooid.

Niet veel later stapte Frederica Döhrn de winkel binnen om koffie te halen. Zij vond het vreemd dat ze Wimpje, die had aangegeven de volgende dag te komen helpen met het opruimen van de verjaardagsfeestje, nog niet gezien had en besloot een kijkje te nemen. De deur zit op slot en ze krijgt geen reactie als ze roept en klopt. Ze roept haar baas, de rijke vriend van Wimpje en samen met de smid wordt de deur geforceerd. In de kamer is niets bijzonders te zien, maar in de zijruimte waar haar alkoof zich bevindt ligt Gijsbertha voorover op bed in een flinke plas bloed, met naast zich het keukenmes. Christiaan snelt naar het politiebureau om de commissaris te halen. Ook worden meteen twee artsen gewaarschuwd. Onder het groeiend aantal belangstellenden voor de deur van de winkel verspreidt zich het gerucht van zelfmoord door Gijsbertha. Maar de commissaris vertrouwt het niet. Hij arresteert alle bewoners en verzegelt het huis. Niemand heeft aanwijzingen die er op duiden dat Gijsbertha zelfmoord wilde plegen. Daarbij gedraagt Christiaan zich vreemd, hij ziet erg bleek en is zenuwachtig. In de binnenplaats van het huis worden de bebloede borstrok en doek aangetroffen. In Christiaans huis ligt een buidel met geld. Als de commissaris hem vraagt de lades van een kast open te trekken doet hij alsof dat niet lukt. De politiemans krijgt hem zonder moeite open. In de middelste lade bevindt zich 132 gulden. Ook Jansje, de vrouw van Christiaan, is erg verbaasd dat ze zoveel geld in huis hebben. Commissaris Van Bronkhorst weet genoeg en Donner belandt in de gevangenis.

Het verhaal van Christiaan Gotlieb is een klassiek drama dat je tegenwoordig zo vaak ziet in de crimi's op tv en zo mooi beschreven is in Dostojevski's misdaad en straf: Een oudere bemiddelde dame wordt vermoord door een wanhopige jongeman. Een slimme commissaris lost de misdaad uiteindelijk op en de dader

wordt bestraft. In zijn boekje *Omstandig verslag van de moord, gepleegd aan Mevrouw Gijsberta van der Wiel* beschrijft commissaris Van Bronkhorst de gebeurtenissen vlak na de moord in detail. Het als bijlage in het boekje opgenomen verslag van dominee Rabe die Donner naar het schavot heeft begeleid is ontroerend. Rabe is diep onder de indruk van Christiaan die uiteindelijk vrede heeft met zijn lot en het eigenlijk wel best lijkt te vinden dat er een einde aan zijn leven komt. In het arrest wordt een korte levensbeschrijving gegeven van Christiaan waar ook zijn vader Gottfried Otto nog in voorkomt.

Christiaan was fysiek de sterkste van de broers. Hij is in september 1794 geboren. Hij werd op zijn 17e bakkersknecht. Maar hij bleef nergens lang in dienst. Eerst een jaar in Arnhem, dan een jaar in Maarssen en vervolgens 2 jaar in Nijmegen. Omdat Johan, de kunstenaar van de familie, niet in het leger wilde en daartoe ook te zwak was vervulde Christiaan de dienstplicht. In 1815 wordt het leger gemobiliseerd voor de strijd tegen Napoleon. Christiaan wordt ingedeeld bij het 6e bataljon infanterie nationale milite, met jongens uit de regio Zutphen en Nijmegen. Het 6e bataljon heeft in de frontlinie deelgenomen aan de slag bij Waterloo. Het was een van de zes bataljons van Detmers' brigade, die onder de persoonlijke leiding van de divisie-commandant, generaal Chassé, de laatste stoot van Napoleons 'moyenne garde' met een bajonetaanval heeft kunnen keren en zo een beslissende slag heeft geleverd in Waterloo. De commandant van het 6e bataljon, luitenant-kolonel A. van Thielen, sneuvelde aan het hoofd van zijn troepen.

Nog meer dan zijn vader heeft Christiaan als soldaat dus echte strijd meegemaakt. Hij heeft ook de gevolgen daarvan gezien. Een ooggetuige beschreef het slagveld bij Waterloo:

“Ik hoef waarschijnlijk niet te beschrijven hoe het slagveld eruit zag na een dag lang bittere strijd. Duizenden doden en gewonden lagen over het veld. Het had hard en veel geregend in de nacht ervoor. Op sommige plaatsen moesten we enkeldiep waden door modderpoelen vol bloed.”

Waterloo was een hel met overvliegende kanonskogels, massale geweersalvo's, bajonetgevechten, rook en kermende gewonden. De angsten en gruwelen van de oorlog zullen een gevoelige jongen die als kind niet tegen bloed kon en flauw viel bij de aanblik van zijn zieke moeder niet onberoerd hebben gelaten.

Na drie jaar dienst zwaait Christiaan in 1818 af en gaat bij zijn oudste zuster Catherina Louise Donner inwonen. Samen beginnen ze een tapperijl. Als hij die, na hem een tijdje alleen te hebben gedraaid weer van de hand doet trekt hij weer bij zijn ouders in. Christiaan zoekt ander werk dat hij vindt als huisknecht bij De Baron Van Hardenbroek in huize Nederhage in Velp. Daar ontmoet hij Jansje Van der Pol die al snel zwanger van hem wordt. Het wordt voor Christiaan dan weer tijd om te vertrekken bij de Baron.

Na de geboorte van hun dochter trouwen ze in 1822 in Velp. In 1823 nemen ze de stoffenwinkel van Gijsbertha van der Wiel in Arnhem over en starten met de

verkoop van kruidenierswaren. Christiaan weet niks van handel en zoals we gezien hebben kan hij de situatie niet aan.

In tegenstelling tot zijn broer had Christiaan goed contact met zijn vader. Hij trekt rond 1820 zelfs weer bij zijn ouders in. Christiaan helpt zijn vader op een dag in 1821 als zijn moeder ernstig ziek is om haar samen op bed te tillen. Christiaan wordt onwel bij de aanblik van zijn zieke moeder en valt. Ook moeder valt op de grond en Gottfried krijgt haar niet meer in zijn eentje op bed. Hij moet de burens vragen om hulp. Gottfried vertelde dit aan dominee Rabe als voorbeeld dat Christiaan toch een goede jongen was. Ook burens en bekenden geven aan dat Christiaan geen slechte vent was en zijn broer vertelt dat hij als kind nooit tegen bloed kon. Een vriend zegt tegen de politie dat Christiaan erg somber kon zijn. Ook zijn reacties in de rechtszaal en in de weken voor de executie schetsen een beeld van een tamelijk getraumatiseerd persoon.

Rabe beschrijft vol compassie hoe Christiaan de laatste dagen tot aan zijn publieke terechtstelling door ophanging beleeft. Het gebed "Gebed voor eenen ter dood veroordeelde" dat Christiaan zelf geschreven heeft spreekt wat dat betreft boekdelen:

"Heilig en regtvaardig God! Ik erken van ganscher harte, en beken voor U, gelijk het de waarheid is, dat ik de doodstraf met mijnen euvelsden zeer wel verdiend heb. Ik ben gewillig, om deze zware en schandelijke straf te ondergaan, en ontvangen, wat mijne daden waardig zijn. Gij zijt rechtvaardig en al Uwe oordelen zijn regtvaardig. Ach, mijn God, gij grote ontfermer, wees toch mij armen zondaar genadig om JEZUS CHRISTUS wil, delg al mijne misdaden uit en reinig mij van alle zonden! Gij hebt immers naar Uwen groote goedertierenheid beloofd, boete tot vergeving der zonden. Ik heb gezondigd en mijne zonden zijn menigvuldiger dan het zand aan den oever der zee. Ik buig de knien mijns harten, en bid U, Heer!, om genade. Ik erken mijne afschuwelijke misdaad, ik bid en smEEK u, vergeef het mij o Heer, vergeef het mij! Laat mij niet in mijne zonden verderven, en laat toch niet eeuwiglijk uwen toorn en straf over mij blijven! Gaarne wil ik hier tijdelijk lijden hetgeen ik verdiend heb, gaarne wil ik sterven. Ach Heer! Bewaar mij slechts voor den eeuwigen dood en de helsche pijn! Verleen mij o God! Eene hartelijke en opregte boete, een bestendig geloof, eene vrolijke hoop en geduld tot aan het einde mijns levens! Wees mij toch genadig om JEZUS CHRISTUS wil, die ook voor mij geleden heeft om mijnentwil onder de kwaaddoeners gerekend is! Aan dezen Heiland Jezus houde ik mij, aan dien geloof ik, dien leef ik, dien sterf ik, diens ben ik in den dood en in het leven. Die is immers in de wereld gekomen, om arme zondaren zalig te maken, onder welke ik de voornaamste ben. Laat mij toch om zijnentwil barmhartigheid wedervaren! Is mijne zonde magtig, zoo laat toch uwe genade nog magtiger zijn! O God en Vader, laat mij toch niet vertwijfelen! Uw heilige, goede geest verlichte en versterke mij! In uwe handen, o Heer! Beveel ik mijnen geest, gij hebt denzelven door Jezus verlost, neem hem dan nu ook in genade aan en verhoor mij om uwer liefde, om mijns verlossers wil. Amen."

Het feit dat hij moet sterven, daar heeft Christiaan zich mee verzoend. Maar hij hoopt nog te kunnen voorkomen dat hij eeuwig zal moeten lijden in de hel.

Op 30 januari 1824 wordt Christiaan ter dood veroordeeld op verdenking van diefstal en moord met voorbedachten rade. Zijn verzoek om gratie wordt op 17 maart afgewezen en op 19 maart 1824 wordt hij onder grote publieke belangstelling opgehangen.

Zoals wel vaker ontstaat er bijna meer sympathie voor de moordenaar dan voor het slachtoffer. Rabe is zo aangedaan door de executie dat hij de stad uit vlucht:

“Zodra ik van de strafplaats was teruggekeerd spoedde ik mij, om uit de stad te komen; van de verdere akeligheden niets meer te zien of te hooren, en in de stille eenzaamheid mijnen tranen de vrijen loop te laten.”

Het kan niet anders dan dat deze geschiedenis Gottfried gebroken heeft. Rabe schrijft ook dat Gottfried in de laatste dagen van Christiaan zo aangedaan was dat hij zijn broer uit Zutphen, naar de gevangenis liet gaan. Deze Johan Christiaan, waarschijnlijk Gottfrieds halfbroer, was naar Arnhem gekomen om Gottfried bij te staan. Gottfried wilde zijn woning niet meer verlaten. De onberispelijke, koninklijk onderscheiden, Pruisische militair die zo gelovig en patriottisch was en een nieuw leven in een vreemd land had weten op te bouwen. De zoon, naar hem en zijn halfbroer vernoemd, eveneens militair was een moordenaar die publiek geëxecuteerd werd. Met zijn andere zoon verliep het contact altijd moeizaam, zijn oudste dochter was ongehuwd met drie kinderen. Er zijn mensen voor minder aan de drank geraakt. En toch spreekt dominee Rabe van een ‘respectabele familie’.

Verhalen uit het archief van de familie Donner is een serie in ontwikkeling op basis van het vele genealogische werk van mijn vader Jer Donner. Met behulp van zijn grondige studies van de familiegeschiedenis zijn deze verhalen opgetekend, verder onderzocht en door mij opgeschreven.

Jerphaas Donner, Amersfoort Oktober 2012

Van Gottfried Otto Donner naar Jerphaas Donner jr.

0	Andreas Mathias Donner	1700 Carmzov	1791 Carmzov
1	Gotlieb Otto Donner	1756 Carmzov	1836 Renkum
2	Johan Christiaan Donner	1793 Arnhem	18 39 Arnhem
3	Johannes Hendrikus Donner	1824 Arnhem	1903 Leiden
4	Jerphaas Donner	1854 Leiden	1929 Goes
5	Johannes Hendrikus Donner	1900 Goes	1985 Apeldoorn
6	Jer Donner	1924 Molenaarsgraaf	2010 Zwolle
7	Jerphaas Donner	1961 Apeldoorn	